SZŰCS ENDRE
Szülőföldem

SZŰCS ENDRE (1944) Budapest

1944. február 29-ének hajnalán születtem. Anyám előző éjszakán nagyon drukkolt, hogy együttlétünk a következő napig eltartson, mert a vajákos asszonyok szerint a szökőév szökőnapján születettek boldogok és hosszú életűek lesznek. A mögötte levő 45 év meg az ezt követő 26 viszontagságos volta ellenére – úgy gondolom – boldog volt. Aztán, hogy ez a dolog hosszú lesz-e, az majd elválik. Anyám nagyon örült, amikor kijöhettünk a kórházból, mert az állapotok ott az idő tájt nem voltak rózsásak. Vaságya négy lába alá cipőbokszos tégelyeket tettek, petróleummal feltöltögetve, hogy a poloskák és a csótányok éjszaka a kismamákat ne háborgassák. Ettől ugyan hamar megszabadultunk, de odakint sem volt sokkal vidámabb az élet. Megérkeztek az oroszok és az amerikaiak, és potyogtatták a bombákat.

Széplelkű Nagyanyám színes elbeszélései nyomán szinte látom, hogy Vas megyei házunk pincéjében egy fateknőben fekszem összebugyolálva, és felettünk visítanak a bombázórepülők. Csepreg (mert így hívták szülőfalumat) az osztrák határ mellett fekszik. Jó szüleim úgy döntöttek, hogy menekülni kell. Szintén látom, hogy egy szekér az éjszaka sötét leple alatt elvisz bennünket a határig. Hallom a szekér kerekeinek nyikorgását és zörgését a makadámúton, és látom a prüszkölő lovak szájából felszálló, a hajnali hidegben megdermedt leheletet.

Arra már nem emlékszem, hogyan jutottunk el a Gmundeni-tóig, de az elbeszélések nyomán arra igen, hogy Nagyanyám a falu széléig futott a szekér után, és így kiabált a lányának: „Sarolta, meglásd, megver a Jóisten, hogy ezt a picinyt elviszitek a távoli bizonytalanba." Szüleim visszaemlékezései szövetében itt szembesültem először azzal a dilemmával, hogy elmenni, visszamenni vagy itt maradni. És hogy miért?

Szerencsére visszajöttünk. Nagyanyám két napig sírt örömében, és engem szorongatott az ölében, hogy megint el ne vigyenek a nagyvilág ismeretlen szürke ködébe. Mindezek csak a képekben álmodozó gondolkodó, későbbi építész visszaemlékezései. A továbbiak már feleszmélten, a megélt, talán kissé a múlt kaleidoszkópján megszínesült emlékképek.

Jöttek az ötvenes évek. Nagyanyámékat burzsoává nyilvánították, kis cementlap- (ma mozaiklap-) üzemecskéjüket államosították. A gyönyörű, nagyméretű, tornácos házunknak csak egy kis részét tarthattuk meg, kétharmadába három családot telepítettek be. Ekkor kérdezte Anyám, hogy nem kellett volna inkább a Gmundeni-tónál maradni.

Apám egy négygyermekes, Győr megyei váltókezelő tehetséges fiaként kohómérnök lett. Hol Diósgyőrött, hol Borsodnádasdon, majd Csepelen, aztán Budapesten dolgozott. Én négy helyen jártam ki az általános iskola nyolc évét.

A csepregi szülőház

Miskolcon laktunk éppen, itt kezdtem az első osztályt. Egy éjjel arra ébredtem, hogy – a társasházféle házunk előtt – bürrög egy teherautó, rohangálás a lépcsőházban, goromba vezényszavak, jajgatás és sírás. Másnap reggel „Csumi" becenevű barátommal az első emeletről folytatni akartam az előző napon 2:2 döntetlennel félbeszakadt gombfocimeccsünket. Igen ám, de Csumi barátomat nem találtam, lakásuk lepecsételve.

– Elutaztak – mondja Anyám

– Gmundenbe? – kérdeztem én.

– Nem tudjuk, lehet, hogy oda – így Anyám.

Valójában a Hortobágyra vitték őket internálótáborba. Persze ezt én csak jóval később tudtam meg. Burokban neveltek bennünket, merthogy a falaknak is füle van, és egy eleven, nyitott szemű és fülű gyermek hamar mond visszavonhatatlan butaságokat. Így hát mi, gyermekek mindezekről a gazságokról semmit sem tudván, szerettük Rákosi elvtársat, mert szép, kerek, kopasz fejével mindig mosolygott, bal karjában egy szintén mosolygó kisdedet tartott, jobb kezével pedig szelíden morzsolt egy kalászt a végtelen búzatábla rengetegében.

Sohasem felejtem el: divat volt akkoriban a bemutató – záróra az általános iskolákban. A pedellus és segédje jól befűtötték brikettel a hatalmas toronyszerű vaskályhát, majd ugyanaz a két ember behozott egy méretes rézüstöt hecsedli teával, mert legfőbb érték a gyermek, kell neki a vitamin. A szülők székeken ültek a két hosszanti fal mentén, izgatottan várva kis kedvencük előmenetelét. A tanárnő sorba kérdezte a nebulókat (természetesen az előre megbeszélt témáról). Nekem népi államunk iparáról kellett beszélnem. Mint afféle jó tanuló, mama kedvence bemagoltam a következőket: „Hazánk, a szocialista Magyarország fejletlen iparral rendelkező mezőgazdasági országból fejlett mezőgazdasággal rendelkező ipari országgá fog válni."

Fél percig néma csönd a két hosszanti falnál, majd kuncogás, mely ugyan visszafojtott, de egyre hangosabbá váló kacagássá (röhejjé azért nem mert) fajult. Akkor gondolkoztam el először, hogy itt valami nem stimmel.

Tovább folytathatnám az ötvenes évek emlékeit, hogyan ültem Apám nyakában május elsején a Hősök terén, hogyan zabáltuk magunkat degeszre az ingyenvirslivel, és szüleink mint vedelték az ingyensört, hogyan integettünk Gerő és Rákosi elvtársnak. Ezen utóbbi kedves Apánknak még verset is fabrikáltak a tehetségesebb nebulók a születésnapjára.

Aztán egyszer csak berobbant '56, október 23-án, éppen biológiaóra volt a Szemere utcai általános iskola VI.C fiúosztályában. Divéki tanár úr riadtan zárta be a nyitott ablakokat, mert az Alkotmány utca felől éneklés és kiabálás hallatszott: „Hozzák haza Rákosit, vesszen Gerő, ruszkik haza!" Ekkor a 12 éves gyerek (talán túl korán) felnőtté kellett, hogy váljék. Én mint rajzolgató diák Kossuth-címereket festettem, és ha tudtam, kiszöktem a Kossuth térre, merthogy ott laktunk. Október 25-én hajszálon múlott, hogy nem lettem én is áldozata az ávósok golyószórózáporának. Kenyérért voltam az egyik szomszéddal a Szent István körúton, és a sikeres sorban állás után boldogan csatlakoztunk a Személynök (ma Balassi Bálint) utcán vidáman éneklő, zászlókat lobogtató, a Parlament felé ballagó tömeghez. Mire a térre értünk, Anyám kétségbeesetten sikoltozott az erkélyről, hogy azonnal menjünk haza. Ösztöne megsúgta, hogy itt baj lesz. Lett is. Mire felértünk az emeletre, golyó csapódott erkélyajtónk tokszerkezetébe. Házmesterünk parancsára mindenkinek le kellett költözni a pincébe.

Ott vacogtak már a ház lakói. A szörnyű háború emléke viszonylag még közel volt (12 év). Akkor szembesültem először azzal, hogy hol élek én, mi az, hogy szülőhaza, mi az, hogy megszállás, diktatúra, mi az, hogy szabadság,

amiért néha harcolni kell, és miért nagyon fontos dolog ez. Forradalmi hangulat volt mindezek ellenére. Nemre, vallásra való tekintet nélkül mindenki a lehetséges győzelem mámorában élt, annak ellenére, hogy kilátásba helyezték, hogy a házat ágyúval (?!) is lőhetik, mert a háztetőről provokátorok (ávósok?, ellenforradalmárok?, ne adj' Isten forradalmárok?) tüzeltek a fegyvertelen tömegbe. Egyedül Apám, az éles eszű, racionálisan gondolkodó mérnökké vált parasztgyerek ült némán a székén, és lehorgasztott fejjel a piszkos betonpadlót nézte. Aztán megszólalt: „Nézzetek a térképre, pár nap, és vége, segítségre mi nem számíthatunk." Ha Anyám nem lett volna amazon természetű, Apámat meglincselik.

A forradalmat leverték, nemrég helyreállított szép városunkat halomra lőtték, és vidéki városainkban is a tizenkilences bőrkabátosok rokonai és leszármazottjai élték ki kéjjel szadizmusukat. Így nagyon nehéz volt szeretni ezt a hazát. Főleg rendületlenül. Éjszakánként szüleink hálószobájából elfojtott beszélgetések, majd veszekedések foszlányai hallatszottak. Öcsémmel odakúsztunk a nagy, kétszárnyú ajtóhoz, és fülünket rátapasztottuk a küszöbnél tátongó, jó egycentis résre. Így természetesen mindent hallottunk. A diszszidálásról volt szó. Mi, dőre kiskamaszok persze szerettünk volna elmenni. A szomszédunkban lakó idősebb fiú papája a francia követségen dolgozott, sokat utazott, és izgalmas holmikat hozott. Csabának farmernadrágja, Elvis Presley-lemeze volt, és még akkor nem beszéltünk a szülei hálószobája éjjeliszekrényéből kicsent pikáns, szexuális (még nem pornó) fotóalbumról. Hála Isten szüleink a maradás mellett döntöttek. Ebben persze komoly szerepet játszott csepregi nagyanyánk, akit Guzmits Józsefné szül. Horvát Emíliának hívtak. Természetesen „krabót" (Vas megyében így hívták a horvátokat) származású volt, de hazaszeretetével, mély istenhitével három született magyart is zsebre vághatott volna.

Itt jut eszembe egy kedves barátom története. Anyai nagyanyjával éltek együtt, aki német származású volt, az egykori karlsbadi polgármester lányaként. Otthon németül beszéltek, s ha náluk jártam, nekem is össze kellett szednem az akkor még gyér némettudásomat. Náluk is elérkezett a döntés pillanata, egy vasárnapon a családi ebédlőasztalánál. Menni vagy maradni? Ekkor pattant fel a nyolcvanéves nagymama. Görbe botjával rácsapott az asztalra, riadtan táncoltak a kristálypoharak, csörömpöltek a meisseni porcelántányérok, és így szólt: „Itt élnád s hálnod kel!" Mindenki összerezzent, és természetesen maradtunk. Ilyen emlékek hatására kezdtem egyre jobban büszke lenni arra, hogy ebbe az országba születtem, véletlenül magyarként, de azért negyedrészt egy kicsit horvátként. Anyai őseim 800 évig a Szent Korona országában éltek, és jól megvoltak egymással. Jellasicsot feledni tudom, mert van nekünk ott délről egy Dugovics Tituszunk, Damjanich Jánosunk és egy Knézich Károlyunk.

Leérettségiztem. Szigorú Apám állandóan felettem suhogó Damoklészkardja miatt ezt kénytelen voltam kitűnően abszolválni. Ő kohászt szeretett volna belőlem faragni, de én ettől viszolyogva tiltakoztam, aztán némi kompromisszum folytán építésznek iratkoztam be a Budapesti Műszaki Egyetemre. Nem éreztem itt jól magamat. Miért is?

Erdélyben távoli rokonaink éltek. Szüleim minden nyáron kiküldtek Kolozsvárra. Ott szembesültem igazán azzal a ténnyel, hogy a Trianon után megmaradt csekélyke országunk csak egy része annak a mesebeli birodalomnak, melyet a Vereckei-hágón átkelő őseink magukévá tettek. A csodálatos Vas megyei gyerekkor emléke egy újabb varázslattal gazdagodott. Az egyetemen az akkor trendi Bauhaust tanították. Nekem ez nem tetszett, mert mindig Erdély, Kós Károly, a Felvidék és a Délvidék hangulatát kerestem. Ezért tanáraimmal nem voltam megelégedve. Egyedül Pogány Frici bácsi és néhány gya-

korlatvezető barátsága maradt meg élményként. Pogány professzor első előadásából idéznék. A Kor, a Hely és az Ember kapcsolatáról vetített hosszasan. Átutaztuk vele a vetítőgép fénypászmáján az egész világot. Egyiptomi piramisok, szfinkszek emberfeletti magánya, a görög templomok szoborszerű, de mégis nagyon emberi romjai, a velencei lagúnák festőisége, az andalúziai pációk napsütötte virágoskertjei, a görög szigetek hófehér meseházai, és hadd ne soroljam tovább, miféle csodák után a vetítő a következő pillanatot merevítette ki: szelíd, (jellegtelennek is mondható) lankás táj egy kanyargó jegenyesorral, mely egyszerre eltűnik egy hegyoldalban (illetve az annak mondható domboldalban).

Frici bácsi akkor azt mondta: hazaérkeztünk.

Dermedt csend a teremben, szipogás, azt vettem észre, hogy nekem is párás a szemem.

Akkor még nem tudtam, hogy leszek-e építész, de hogy nekem itt a helyem, az bizonyos, és ha valaha mégis házakat tervezek, azokat itt akarom csinálni, és megpróbálom azokat idevalókká formálni. Az egyetemen megpróbáltam nem odafigyelni az akkor és azóta is híresnek mondott tanáraimra, akik a szecessziót lassan elismerték ugyan, de a historizmust, eklektikát bűncselekménynek tartották. Egérszürke Budapestről és a halódó burzsoázia álságos gipszfiguráival telecsalt épületekről magyaráztak nekem. Én a hatelemis Nagyanyámtól és csak egy érettségivel rendelkező Anyámtól otthon azt hallottam, hogy mindezek szépek. Én rájuk hallgattam. Valamint arra a furcsa szigorú emberre, aki már akkor varázslatos, számomra mesebeli házakat tervezett, és amiket mondott, arra bizony oda kellett figyelni. Az illetőt Makovecz Imrének hívták. Ha ő nincs, abbahagytam volna az egyetemet. A Duna-parti nagy épületből felém áradó egyéb összevisszaság mellett végül is a műemlékvédelemben éreztem azt a megnyugtató kapaszkodót, ami átsegít a kezdeti bizonytalanságokon. Ez a kapaszkodó egy meleg kézfogássá, majd egy életre szóló kapoccsá vált.

A régi korok építészetének bűvöletében – annak felismerésével, hogy valamennyien Kós Károly Varjúvárából bújtunk elő, fél szemmel mindig Makoveczet figyelve, de őt szolgaian sohasem utánozva – tudatosan kezdtem el csinálni azt, amit ma is csinálok.

Kellett a hit és a muníció, mert elég lehangoló volt körülöttünk a világ. 1968-ban énekeltük el a „Gaudeamus igitur…"-t az ódon falak között, és mindenki szaladt utolsó diákkori vakációjára. Én természetesen Csepregbe, mint valamennyi nyáron, míg Nagyanyám élt. Augusztus vége felé jártunk, szép idő volt. Felpattantunk a biciklire, és felkarikáztunk Kőszegre. Visszafelé az volt a furcsa, hogy egyre több egyenruhás, fegyveres emberrel találkozunk. Ez itt a határsávban általában megszokott dolog volt, de hogy ennyi? Otthon aztán halljuk az egycsatornás fali hangszórónkból (a jó kis világvevőt az órákkal együtt elvitték a ruszkik), hogy dicsőséges csapataink Kádár elvtárs vezetésével bevonultak a Felvidékre. A szomszédból boldogan énekelve szaladtak át a cimboráink azzal a reménnyel, hogy visszafoglaljuk a királyi Magyarország egyik legszebb részét. Most – már tényleg felnőttként – én voltam olyan bölcs, mint Apám akkor, '56-ban a pincében.

– Fiúk, ebből csak baj lehet. Újabb évtizedekre konzerváljuk a szlovákok magyargyűlöletét.

Pár nap múlva mindnyájan el kellett foglaljuk asztalunkat a munkahelyeinken, ezért egyetemi barátaimmal szerveztünk még egy utolsó nagy túrát a Balaton-felvidéken. Sohasem felejtem el. Mint megannyi Zrínyi és Frangepán, szomorúan ittuk sörünket a nemesvámosi csárdában. Énekelni most nem volt kedvünk, nagyon rossz volt a hangulat. Arról beszéltünk, hogy ha ez itt megtörténhetett, lehet itt még akármi is. El kellene innen húzni a francba! Ezután

persze jól berúgtunk. Hetünk közül hárman el is mentek. Majdnem minden tankörből eltűnt lassacskán két-három ember, volt ahonnan több is. Sajnos ezek legtöbbje nemcsak bátor, hanem tehetséges is volt. Én pusztán egy éjszakát virrasztottam át. Könnyű volt a döntés nekem. Rájöttem (illetve már tudtam is), én elmenni nem tudnék. Ez számomra olyan lenne, mint mikor egy havasi gyopárt a Hortobágyra ültetnénk át, vagy az árvalányhajjal próbálkoznánk a Gyimesekben.

Rájöttem, hogy hálát kell adjak a Jóistennek, hogy a Föld ezen szép tájékára teremtett. Megajándékozott egy gyönyörű, gazdag nyelvvel, egy párját ritkító zenei kinccsel, de megajándékozott egy csodálatos formavilággal is, a nagyszentmiklósi, rakamazi leletek keleties burjánzásától a középkori templomaink bájos freskó-tüneményein, a Felvidék virágos reneszánsz sgrafitto díszein, erdélyi erődtemplomaink mesevilágán át a nagy szikla alatt megbúvó Torockó hófehér menyasszonyi ruhába öltöztetett díszletéig, a gyimesi patakfalvak boronafal-kerítés-költeményéig, a dunántúli tornácok lomha, hullámzó dallamvilágáig és a vakolatdíszek madárcsicsergéséig. Elődeink, példaképeink, mint a zenében Bartók és Kodály, nálunk Lechner, majd Kós Károly, Toroczkay Wiegand, Medgyasszay és a többiek, most már Makovecz is rájöttek, hogy csodálatos kincs birtokosai vagyunk. Ezt a kincset meg kell ismerni, meg kell menteni, és tovább kell adni. Ezt a nyelvet, melyen ezek bennünket megszólítottak, magunkévá kell tennünk, ezen kell beszélnünk, dalolnunk, táncolnunk, szárnyalnunk, környezetet alakítanunk és hajlékot építenünk.

A kastélyok, kúriák és templomok helyreállítása mellett egyre jobban vonzott a falusi népi építészet. Igen, a régi korok falusi építészete is népművészet, olyan, mint a kerámiáink, varrottasaink, szőtteseink, pásztorfaragásaink, népdalaink, népmeséink, népi játékaink és népköltészetünk. Meg kell próbálnunk az építészetből is költészetet és játékosságot varázsolni, és ellenállni a múló világdivatok hívságainak. Én ezt megpróbáltam.

A gyűjtőszenvedélyt Anyámtól örököltem, aki már kisgyermekkoromban kézen fogva cipelt végig az Ecserin és a kolozsvári szamosfalvi piacon. A Várban a FIMŰ Műemléki Osztályán első feladatként egy háborúban megsérült szecessziós lépcsőház üvegablakainak helyreállítását kaptam. Igazán testre szabott munka volt. Felmérés közben átpillantottam a szomszéd ház udvarába, ahol is az enyémnél még szebb, buja szecessziós virágözön díszítette az acélszerkezetű lifttorony homlokzatait. Még egypár kapualj, lépcsőház, függőfolyosó, és magával ragadott ez a világ. Elkezdtem gyűjteni a díszüveges házakat. Így lett ebből egy szakmérnöki diploma, majd egy doktori disszertáció *Színes üvegablakok Budapest századfordulós építészetében* címmel. Evés közben jön meg az étvágy. Mellém szegődött még három építész (Dörgő Miklós, Obreczán György, Földényi György) és két üvegfestő (Fűri Judit, Gonzáles Gábor). Felosztottuk egymás között a megyéket, majd a vármegyéket is, és több éves kutatómunka eredményeként megszületett a *Megfestett fény. Díszüveges munkák a történelmi Magyarország építészetében 1945-ig.* Ez akkor, 2005-ben hézagpótló munka volt. Sem Bécsben, sem Prágában, az egykori Monarchia országaiban még sehol sem jelent meg hasonló, átfogó feldolgozás.

Utolsó nagy kalandom Gyimes. Bár évente jártunk a szüleimmel Erdélybe, de Gyimest erőszakkal elrejtették előlünk. Csíkszereda után, Szépvízen, a hágó lábánál mindig állt két milicista. El is neveztem Check Point Ceaușes-

Gyimes (magánkezdeményezésű falumúzeum)

cunak, ugyanis mindig visszafordítottak. Mígnem elérkezett az úgynevezett forradalom, és 1990-ben végre sikerült Gyimest meghódítanunk. De ő is meghódított bennünket. Elnyertem a Magyar Tudományos Akadémia hároméves ösztöndíját, és Zakariás Attila (sepsiszentgyörgyi építész, szintén akadémikus) barátommal komoly anyagot gyűjtöttünk össze, mely talán egyszer könyv formájában is meg tud jelenni. Szemmel láthatólag az öreg házak rohamosan fogytak, ezért négyen összeállva megvettünk egy telket, és azon egy magánkezdeményezésű falumúzeumot hoztunk létre. Jelenleg 18 ház áll az idők folyamán bővülő területen. Szomorúsággal tölt el az a tény, hogy az általunk felmért házak jó fele azóta eltűnt. Felvágták tűzifának, disznópajta (disznóól) lett belőlük, vagy aki fantáziát látott benne, messze földre vitte. Büszkeséggel gondolunk viszont arra, hogy még jó időben sok házat megmentettünk, és helyben megtekinthetően őriztük meg őket.

A régóta folyamatos nagy szerelem azért mindig a Balaton-felvidék volt. Vas megyei házunkat szívfájdalommal ugyan, de el kellett adjuk. Így költöztünk át az egykori Pannónia egyik legszebb helyére, a Káli-medencébe, és ott is a legszebb nevű magyar faluba, Szentbékkállára.

Szentbékkálla (családi házzá alakított présház)

Már kezdő építész koromban nagyon zavart, hogy szinte egyetlen nekem tetsző új házat sem látok ezen a szép tájon. Itt, ahol páratlanul gazdag hagyományaink vannak. A régi házak meg rohamosan tűnnek el. A déli part akkorra már elveszett. Az északi oldalon a 19. század közepén elkezdődött nyaralósodási folyamat irtotta a régi házakat. Természetesen ennek volt a reform-

Szent Donát pince, Csopak

kortól kezdődően pozitív hozadéka is, melynek szép rekvizitumai maradtak meg Almádiban, Füreden, Badacsonyban, Révfülöpön és még sok helyütt. De a szőlők lassan eltűntek, a nyaralók felkúsztak szinte a hegytetőkig. Magasak, szélesek, sokfélék, hagyományőrzés sehol. Szinte több a ház, mint a fa. Úgy éreztem, hogy nekem itt nagyon sok dolgom van. Azt hiszem, büszkén mondhatom, hogy több mint száz ház helyreállítása, újraépítése, műemlékké nyilvánítása dicséri az én és kollégáim munkáját.

A haza iránti szenvedélyes szeretetem olyan szép és magasztos munkákkal ajándékozott meg, mint a Központi Papnevelő Intézet, a Rózsák tere templombelső helyreállítása, a Verőcei Kárpát-haza temploma és a nyitraújlaki (felvidék) Eszterházy-emlékkápolna. Ez utóbbi sajnos nem épülhetett meg. Miközben szívvel-lélekkel és konok meggyőződéssel végeztem a dolgom, nagyon sok kritikát kaptam a túl archaikus, nem a 20–21. század fordulójával kompatibilis építészeti magatartásformámért. Ahogy öregedtem, ez egyre kevésbé zavart. Hetvenéves koromra a szakma elismerte megszállottságomat, és megajándékoztak egy Pro Architektúra-, egy Ybl Miklós- és egy Europa Nostra-díjjal is.

Így az izgalmas meccs második félidejének vége felé nyugodtan mondhatom, hogy boldog embernek érzem magam első és utolsó feleségemmel, három fiúgyermekemmel és ugyanannyi menyemmel, valamint hat unokámmal.

Boldog vagyok azért is, hogy ezen a nagyon szelíd, emberi léptékű pannon tájon születtem, itt nevelkedtem, jó borokat ihattam, és még ma is itt dolgozhatok.

Most pedig azért vagyok boldog, hogy megkaptam ezt a megtisztelő felkérést, hogy a szülőföldemről, annak tántoríthatatlan szeretetéről beszéljek. Most jöttem rá igazán, hogy gazdagabb életet éltem, mint sokan mások, mert sohasem vettem tudomást a Trianonban egyharmadára torzított hazánk jelenlegi valóságáról. Mind Erdélyben, mind a Felvidéken és a Délvidéken otthon éreztem magam, és az ott látott kincseket mindig a sajátoménak is éreztem.

Eltűrtem a tízórás várakozást negyvenfokos hőségben a román határnál, az autóm kipakolását, a motozást, a magyar könyvek, újságok és a *Biblia* elkobzását.

Egy építész jó barátommal elhatároztuk, hogy odahaza mindezekről senkinek sem beszélünk, csak a szép tájakról és a tiszta, szép lelkű emberekről. Mert az a cél, hogy otthon mindezeket elmesélve senkinek se legyen kedve a megcsonkított Magyarországról a „hetedhét országba" vágyakozni. Ugyanis ennyi ízünkre szakítottak bennünket.

Gondolom, hogy ez az „egyszer volt, hol nem volt, a hetedhét országon is túl, de még az üveghegyeken is... stb." érzelem- és mesevilág formai gazdagsága irányította mindig a kezemet, és lett belőle egy – számomra büszkén vállalható – Kárpát-medencei sokszínűség.

Budapest, 2016. Böjtelő havának 13. napján
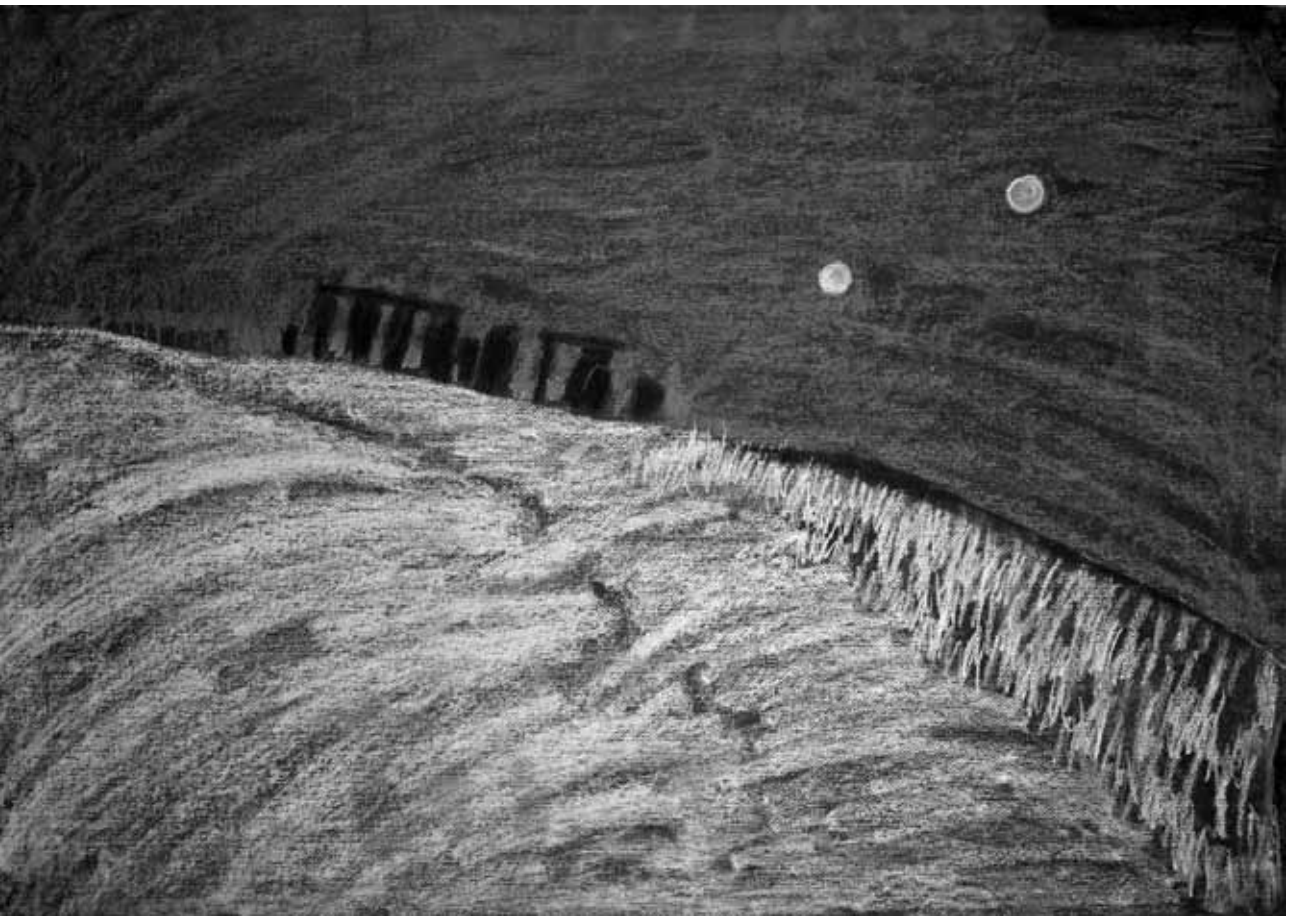
VARGA PATRICIA MINERVA, „Roppant pogányság" (Kosztolányi) 2015, 2016